

A tárgy jelölése a manysiban

A valóságot szemlélő ember a létezőket, a valóságot alkotó tényezőket egymáshoz való viszonyukban ismeri meg. A nyelvi ábrázolásban ennek a valóságnak a tükörképét látjuk. Természetesen az elképzelt valóságot is a már megismert viszonyok mintájára alkotjuk meg. A nyelvből megismerhető kategóriák tehát a valóságban előzetesen adott kategóriák. Amikor valaki beszél, a hallgatóban egyes dolgok egymáshoz való olyan viszonyát akarja tudatosítani, amely viszonyt a valóságban ismert meg a gondolkodás. A nyelvi tényekből visszakövetkeztetve az említett viszonyok az alany és az állítmány (a cselekvő és a cselekvés, vagy az állapotban lévő és az állapot, illetve a történő és történés, létező és létezés viszonya), a cselekvés és annak tárgya, a cselekvés, történés vagy állapot és annak helye, ideje és egyéb körülménye, valamint az alany, tárgy, határozó meg ezek mennyiségét, milyenségét és birtokosát megjelölő jelző viszonya.

A nyelv feladata az említett viszonyok felkeltése a tudatban és a viszonyok jelölésén keresztül a valóságnak megfelelő vagy annak érzetét keltő képzet alkotása a beszélőben és a hallgatóban.

A tárgy fogalma tehát viszonyt jelent, mégpedig azt a viszonyt, amely egy valamilyen cselekvés és valamely létező között fennáll akkor, amikor ez a cselekvés erre a létezőre irányul, ezt a létezőt éri vagy eredményezi. Ha a tárgy jelöléséről beszélünk, arra akarunk feleletet kapni, hogy egy nyelv milyen eszközöket használ fel az említett viszony jelölésére. A manysi nyelvben a cselekvést és a létezőt, melyre ez a cselekvés irányul, két külön szóval jelöljük, s ez alól csak kevés kivétel van, és az is az összefüggő beszéd természetéből következik. A tárgyviszony jelölése történhetik a tárgyat jelölő szón, az állítmányon, és mind a kettőn is. A másik kérdés, amelyet vizsgálnom kell, hogy milyen nyelvi elemmel történik a viszony jelölése. Erre a következő választ kapjuk: *a)* raggal, *b)* képzővel, *c)* szórenddel.

A manysi nyelv az ugor nyelvekkel és mordvinnal együtt jelöli a tárgy határozott vagy határozatlan voltát is. Vizsgálódásunk közben tehát ezt is szemmel kell tartanunk.

Anyagomat ezek alapján így rendszereztem:

A) A tárgy szerepe a tárgyas szerkezetben.

I. jelöletlen tárgy:

a) határozatlan tárgy (+ alanyi, tárgyas ragozású v. passzív állítmány);

b) határozott tárgy (+ alanyi, tárgyas ragozású v. passzív állítmány);

a) a határozottság is jelöletlen,

β) a határozottság jelölt,

2. jelölt tárgy :

a) határozatlan tárgy (ragjai : -n, -nəl, -l, -təl),

b) határozott tárgy (ragja : -m).

B) Az állítmány szerepe a tárgyas szerkezetben :

1. alanyi ragozás,
2. tárgyas ragozás,
3. passzívum.

Anyagomat az alábbi művekből gyűjtöttem:

MUNKÁCSI, A vogul nyelvjárások szóragozásukban ismertetve, Budapest, 1894.

MUNKÁCSI, Vogul Népköltési Gyűjtemény I—IV. Budapest, 1892—1921.

KANNISTO—LIIMOLA, Wogulische Volksdichtung I. Helsinki, 1951.

При Лопх. Маһси хаништаһын книга. V. ШЕРНЕЦОВ хансесте. Ленинград, 1932.

ZULOV, Lovintan maħs lovintanut. Oul lomt, oul haništan tal maħs. Маһси сирл V. ШЕРНЕЦОВ толмаһласте. Moszkva—Leningrad, 1933.

V. ШЕРНЕЦОВ, Lovintane maħs kniga. Oultane skola maħs. Kitit lomt. Kitit klass maħs. Moszkva—Leningrad, 1934.

N. I. ПОВОА, Oultan skola maħs Arifmetika haništanut. Oul lomt, oul haništan tal. V. ШЕРНЕЦОВ маһси с'ирл толмаһласте. Moszkva—Leningrad, 1933.

B. И. ЧЕРНЕЦОВ И И. Я. ЧЕРНЕЦОВА, Краткий мансийско-русский словарь с приложением грамматического очерка. Москва—Ленинград, 1936.

И. Я. ЧЕРНЕЦОВА, Мааньши лаатыи' ханьщтан кннга. Овл лomt. Овлтан школа маагыс 1—2 класс. Ленинград—Москва, 1937.

И. С. ПОПОВА, Арифметика ханьщтанут. Овлтан школа маагыс. Китит лomt. Китит класс маагыс. И. Я. ЧЕРНЕЦОВА мааньши ширыл толмаһластэ. Ленинград—Москва, 1937.

Басни И. А. КРЫЛОВА, сборник составлен С. М. ЛАЗУКО рисунки художнацы А. А. КОСРОВОЙ. Ленинград, 1946.

Н. Н. НИКИТИН, Г. Б. ПОЛЯК, А. Н. ВОЛОДИНА, Арифметический задачат ос упражнениет сборник маньси начальный школа. Китит класс маагыс. маньси латнгыл Е. И. РОМБАНДЕЕВА толмаһластэ А. Н. БАЛАНДИН редактировайтастэ. Ленинград, 1950.

Az idézetekben a szerző nevét és a lapszámot jelölöm meg. A Munkácsi gyűjtötte népköltési anyagot a kötet és lapszám megjelölésével közlöm, A vogul nyelvjárások című művét VNyr.-nek rövidítem.

A) A tárgy szerepe a tárgyas szerkezetben

1. Jelöletlen a tárgy

Az irodalmi nyelvet is jelentő északi nyelvjárásban ez az általános, és akár határozott a tárgy, akár határozatlan, jelöletlen marad. De a többi nyelvjárásokból is számtalan példát idézhetek erre. Ilyenkor a viszony jelölését, a szórend vállalja magára. Erről bővebben az állítmánnyal foglalkozó részben szólok.

A tárgyat jelölő szó tehát jeltelen a következő példák tanúsága szerint.

a) *Határozatlan tárgy*

A határozatlan tárgy jelöletlen marad, általában azokban a nyelvjárásokban is, melyekben határozott tárgyrag fejlődött. Az állítmány ilyen esetben lehet alanyi vagy tárgyas ragozású, illetve passzív.

É. *Sovet skola untite, kolhosbt varijane* Ипи Љонћ, 39; *najing hap janbh parsa jot harti* ou. 46; *vata hum anum met at miste, jomas tenut, jomas masnut at miste* uo. 48; *Vasil' vata humen ohsar miste, lou lenhbn miste* ЗУЛОВ, 42; *kelbh tostasuv* ШЕРНЕЦОВ, 22; *akvabh lampa sunselhum* uo. 23; *nan lilij ohsar aman at vaslbn* uo. 7; *vbhbr kol sam mahbs navrambt 3 janbh os 6 man vbhbr pos varsbtt. Pusen manah vbhbr pos varsbtt?* ПЕРОВА, 25; *akv alislán hum nila hotal sis 80 lenhbn alas* ПЕРОВА, 50; *akv artal kooperativen 20 sali tinalas, mot artal 10 sali savnuv tinalas. Kit artal akvjot manah sali kooperativen mis?* uo. 51; *аагриш каагагэ ловти ЧЕРНЕЦОВА, 37; сано хуул нясли* uo. 38; *таав пакв-сам тэг* uo. 39; *mōt nānk-nor=jiw sirej taktēpali* 'az egyik vörösfenyőgerendát értint a kard' VNyr. 15; *nañkin nāl vortsēn* 'magadnak állítottál fel kelepcét = tetted bosszút von maga után VNyr. 99; *lū'ptā pum iññymān pōra'v rācukēe ēai, rācu βōōβi, βōñkēe ēai βōōt βōōβi, βōōtiγ iēm-di* 'zur Zeit des Wachsens von Blatt (und) Kraut, wenn Regen nötig ist, bittet er um Regen, wenn Wind nötig ist, bittet er um Wind, der Wind erhebt sich' KANN.—LIIM. I, 66; *tāytkōt t'l'ōikā mir ats, lus sm'nā iis* 'der Alte von der Mittel-Sosva sammelte Leute (und) kam an die Lozva' uo. 72, 22; *βāssiy nēmatar a't βāγ* 'er weiss von gar nichts mehr' uo. 80; *tōβli sār, pa-kβāllēym, lilān kxul pētijlēm* 'es ist schon genug, ich steige ans Ufer, (und) lege frische Fische (in den Kessel)' uo. 132 (44); *tōrum tāββēn mañnēr mis, ta' i a'lās* 'was Gott ihm gab, das fing er auch' uo. 253; *sāβ χansū βā'ri* 'viele Spuren macht es' uo. 255;

KL. *mātēr-pūt-mātärt tūt lattēs* 'valamicsodákat ott mondott' III, 349 *tūt tuspā khwāsā khōlnē jāt-khgšnē khōlti* 'ottan álló hosszú nyírfából íjjához hajlós fát hasít' III. 483; *grqkhwē ājin, noul tqjin* 'pálinkát egyél, húst egyél' VNyr. 105;

AL. *jāmēs alnē allēm* 'jó életet élek' VNyr. 169; *jāum-pū nqrt šišēl lākvasākāt, nqrt khūtsēt* 'midőn bátyám a falgerendáknak hátával nekimegy, a falgerendák meghajlanak' VNyr. 170; *sākēt sētēp tärmnā kēri* 'a gyöngyöket cérnára fúzi' VNyr. 160; *kai rn sol tn šiškā, βorsōt, βoq rn, ūtšōt βoq rn!* 'Lieber, Goldiger, gib Jagdglück, gib Fischglück' KANN.—LIIM. I, 319; *nei oqn ielm alnā pā.sñ ka dl βoq rn!* 'gib du mir einen lichten Tag zu leben' uo. 319;

K. *nqm tōrēm vqntēñ khqm* 'felső eget lakó férfi' III, 126; *tonātēl khōnt ātoχ tē'mēnēs* 'avval im hadat gyűjteni ment' II, 229; *pāñk pōnēs* 'fejet hajtott (köszönt)' VNyr. 191; *ton tēnt lo joutam* 'azon az áron lovat veszek' VNyr. 192; *ākumāžt kurēmloqtpap poljūβ konts* 'auf einmal fand er den dreiblättrigen Beerenbaum' KANN.—LIIM. I, 9; *lājlēñ βoq kēñ.sij, toβlēñ βoq kēñ.sij* 'Tiere mit Beinen jagt er, Tiere mit Flügeln jagt er' uo. 22; *oχ, loāβi, mā'tēr tā'ritāl tē βōā'rēpā sēm, loāβi* 'O, sagt er, ich habe nun etwas ungeziemend gemacht, sagt er' uo. 47; *ājnātēēna βōārla'm* 'ich mache Trank (und) Speise' uo. 47; *ōāsōL.M't iō pōβsōL.M't omnōā nī kē'ti'lā't, omnōā nī iōrstā't* 'bitten mich, flehen mich an um Mädchenwuchs und um Knabenwuchs' uo. 94; *iβ sāyrēn* 'haue Holz' uo. 109; *lēyn iā'ni tāylēñ iqr āχtoβ, nōχs iā'ni tāylēñ iqr āχtoβ* 'ein eichhörnchengrosses volles Blutopfer sammeln wir, ein zobelgrosses volles Blutopfer sammeln wir' uo. 293;

P. *am-poglēm oxšā vis 'pénzt vett tólem' VNyr. 243; khul kēruχ šal-jūne 'halat tűzni a nyársra' VNyr. 235; neγ šōl mel mut rη ō sn, šōl met kaš šp ō sn, tak iee ln, šo'kβr tāγλ šē ml mē nu'kta'tn!* '(Wenn) du wirklich ein kluger bist, (wenn) du wirklich ein Wissender bist, so geh, bringe eine Handvoll schwarze Erde herauf.' uo. 10; *šē ml mē tuwments 'er stahl schwarze Erde' uo. 11; šē ml mē ōs tenreēli 'er preszt wieder die schwarze Erde' uo. 11; am šē ml kūt mēššēγm 'ich ziehe einen schwarzen Kittel an' uo. 28; tōrum loqām iē lm kolus kontiī pēnk iē il ta'tiī 'er einen von Gott geschaffenen Menschen findet, trägt er (ihn) mit dem Kopfe weg' uo. 154; am, la'ttiī, soqat neγ kaššim, soqat piš kaššim, soqat mutrā kaššim 'ich, sagt sie, kann sieben Künste, kann sieben Kniffe, kann sieben Zaubermittel' uo. 157 (51); βōtpeηkp šī rη ko'tl neγ boāreē ln 'einen windköpfigen pfeifenden Tag mache du' uo. 320;*

T. *noχōr tōlmoχ pūsēn 'micsoda tolvajt fogtál' IV, 345; út-vānghā khāntqst 'kutat találtak' IV, 347; út ā'mērtāl 'vizet merit' IV, 401; k'āly kān te'ittlēt 'sie speise viel Leute' KANN.—LIIM. I, 128.* A passzív állítmány a tárgy határozott vagy határozatlan voltát nem jelöli. Természetesen határozatlan tárgy mellett is gyakran találjuk. A határozottságot a vele viszonyban levő tárgy egyéb determinatív elemmel jelöli, pl. birtokos személyraggal. Az alábbi példákban határozatlan a tárgy, amely a passzívummal szoros kapcsolatban van.

É. *mot sir jiv jablonah lavave ŠERNECOV, 14; man pauluwn elektro jor tarataves uo. 23; pusen manah nohos alves POPOVA, 51; χum-ħaurēm ul āsān namtuwe 'fiúgyermeket hadd nevezzen el az apja' I, 4; ēlm χōlas ōs sa-αβata'βε! 'der Mensch möge zugrunde gehen!' KANN.—LIIM. I, 14; iōlāl ta tūlōmou patbesiγ 'es begann sie nun nach unten zu führen' uo. 20; nu'māl tōβ lη iūiēē mi'ni, lāpā nl nu'βa'cēē mi'ni, iōl i nārkt tm da'βε 'wenn oben ein geflügelter Vogel hinfliegt, wenn er etwas näher hinfliegt, er auch hinabgerissen wird' uo. 20; tōχ βārim pārsā, kōs χō'mi ōs pa'di, βi'itn at āmāra'βε 'der Leichter ist so gebaut, (dass) er, selbst wenn er umschlägt, sich nicht mit Wasser füllt' uo. 20; kōla'lā āβi ōn'si, pālīγ pūsβas 'Im Dach der Hütte ist ein Tür, die wurde aufgemacht' uo. 63; nāηēiβnōr saγapa'bes, mir tāβriataβes 'ein Lärchenstämme wurde abgehackt, die Leute wurden in Stücke zerhauen' uo. 70; mān mōlax nūmipōs iāγγuβnā āku šōs iōlttβesaβ at kōntlaxtūηkφA 'das Obere Licht, unser Vater, hat ehemals einmal bestimmt, dass wir keinen Krieg führen dürfen' uo. 77; qn kō'l ti pātarta'bes 'die Hütte wurde nun bedeckt' uo. 240;*

KL. *ākū'nān nīlā mōn jāχtau 'egy kenyér négy részre vágatik' VNyr. 106; K. Nōm-Nājēr vqntēn khom šemē jāyēmnel vqtām suriñ sēr lot ju parwēlēmist sopi mēnēmētāwēs 'a Fenn-trónoló királyi férfiú kedves atyámtól kért aranyláncot a lovak, midőn beugrottak, ketté szakították' II, 237; P. pērnēn māilēp khūrēm māhēt pūtēmne punwē 'keresztes mellű három érmet tesznek keblembre' IV, 109; toβl lūlkār kaχnā pē'tφs 'dann kam dem Teufel der Husten' KANN.—LIIM. I, 11; oāmpnāpurχ it φs 'ein Hund wollte ihn beissen' uo. 11; kaχiileēmna tatloum 'meine Beine tragen mich weg' uo. 155; T. jqlēm khārtqntēu 'gyalmot húznak' IV, 401; tas poñēp ān'suχ jēl-rūtāntiū, sol'ne lukhāntēu 'tar fejú őreget levernek, a földhöz csapdossák' IV, 404; igenevek mellett ugyanúgy jeltelen lehet a tárgy: É. āiηχumpiγt laγβezt (od. laββēzt) kūšāianā ln nāηēiβnōr saγapmou 'den Waffenbürschen gab ihr Herr den Befehl, Lärchenstämme zu fällen' KANN.—LIIM. I, 70.*

b) *Határozott tárgy*

Az északi és pelimi nyelvjárásban — mint előbb már említettem — a határozott tárgy is mindig jeltelen. A többi nyelvjárásban azonban határozott tárgyat jelölő accusativus rag fejlődött. Ugyanakkor az állítmány is kap sajátos ragokat (tárgyas igeragokat), melyek a tárgy határozottságát hivatottak jelölni. Nyilvánvaló, hogy a jelöletlen tárgy az eredetibb állapotot őrizte meg, s a tárgyrag meg a tárgyas igeragozás is nyelvi fejlődés eredménye. De ezekben a nyelvjárásokban is gyakran jelöletlen a határozott tárgy, főként ha valamilyen determinatív elem már hozzátapadt a szóhoz. Ilyen szerepet tölt be pl. a birtokos személyrag, vagy a mutatónév más. Az alábbi példákban azt kívánom bemutatni, hogy a határozott tárgy is szokott ragtalan lenni a manysiban.

1. A tárgynak nincs ragja és a határozottság sincs nyelvi elemmel jelölve a tárgyon, legfeljebb az állítmány ragjaiból következik.

É. *vata hum anum met at miste* Ἰππὶ Λοῖηῆ, 48; *doktor aḥmbrq elmholas pusmaltijane* uo. 62; *jānk χυλαχ mā jānitā sunsuñkwē ḡs kētītēn* 'a hófehér hollét ismét küldik megnézni a föld nagyságát I, 2; *χansān sātīy nōmīlum, iāng sātīy nōmīlum* 'ich erachte es eines bunten Siebenopfers wert, ich erachte es eines weissen Siebenopfers wert' KANN.—LIIM. I, 34; *ēlipālēn rō'sim sē ml ūi βīyr ūi iōttō'taste* 'das vor ihn geworfene schwarze Wild, das rote Wild nahm er mit' KANN.—LIIM. I, 64; *mān āβīχal βārs.ḡn iōβt χartāste* 'er öffnete ein wenig die Tür, jetzt spannte er den Bogen' uo. 68; *hχōmlāh χt βi·tēn sōssāne* 'schüttete die Wasserkäfer ins Wasser' uo. 132; *āβisōplāy hχōtβōlōsāye* 'nahm die Türpfosten weg' uo. 147; *ḡn sē ml ūi βīyr ūi βiste* 'jetzt nahm sie das schwarze Wild (und) das rote Wild' uo., 251; *suntāg iō'lāβiste, pālīy pūnsaste, si·rāi βis* 'er nahm eine Truhe herab, öffnetet sie (und) nahm ein Schwert (heraus)' uo. 254; *ḡn siymāi tt puš sn tūlmanta'sa'ne* 'jetzt stahl er die Quappenlebern alle' uo. 264; *lehet az állítmány passzívumban is: tākusi pōlne iōh.ḡrūb tārmal tōrumn tapaldīḡḡ nēpā kl ta' mi'be* 'im Herbst, im Friermonat, gibt der (Obere) Gott dem Tapal-Älten ein Papier' uo. 67; *si·rāi kōnlebatāsā.nl* 'sie nahmen das Schwert heraus' uo. 81; KL. *poḡkw-poḡlt, poḡkw-šupēt atēslēm* 'én a féltobozokat, tobozdarabokat összeszedem' III, 351; AL. *pēs ḡlmēn-ḡil lamantēn rōs nāngwēn ūslēn* 'régibb életkorodban a zelnicés partot magadnak foglaltad el (vetted)' III, 207; K. *mēn molēχ soḡt tōrēs kwāl-vātā, khulīñ tqul, rḡšwiñ tqul lauslāmēn* 'mi a minap hét arasznyi nyírhéjbödönyt, posztóruhát, selyemruhát igértünk' IV, 253; P. *Serpin-ōtēr jis upēm jgmēs pōu vīrēñ khmēl-ōlnēl nokh khulītḡlēslēn* 'Serpin fejedelem öreg ipa, jó fiát a véres sírgödör végéből felemelt' IV, 110; T. *vērnu āw ūl-ñōplēsītīl* 'a legifjabb leányt elnászolta' IV, 370.

2. Tárgy a mondatban nincs, illetve az előző mondat vagy annak egy része a tárgya szerkezetünknek, melyre csupán az állítmány ragja utal.

É. *kit liliñ pirwā pūwmātem, jū tūlsāyā, alēsāyā, nal-pētsāyā* 'megfogott két eleven felelő rucát, bevitte őket a házba, megölte őket és belevetette a fővő üstbe' I, 29; *iḡl pn šḡcu pūškāy āβi kit pālv ūnlēy. . . . šēpnal šḡskān leyma' ds, la'p ta χōsuβlasa'yēe* 'zwei Tonnen des heiligen Flutwassers sind zu beiden Seiten der Tür. . . . er zog aus der Tasche ein Tuch, warf sie zu' KANN.—LIIM. I, 13; *pāy iḡlēy, tāym iōβnēy, χḡl iōβnēy, lāβēy*; *ta'iaχnyβ sḡr tēnyd βāyimeñ, nōumḡaptīianēn*: ḡ.kβāy lāp χāssi tāḡcu^v! βi·tēn nās rāβvasīianēn

'sie gehen ans Ufer, kaufen trockene Fische, kaufen (frische) Fische (und) sagen : Später werden wir mal Essen bereiten. Sie fassen sie an : sie sind über und über mit Schimmel (und) Schimmelpilzen bedeckt! Sie werfen sie ohne weiteres ins Wasser' uo. 20, 21 ; *tòχ iğ'lima' de lu' be tittan pò'ra' de jèmdì. tuβl tittənu oβe pa'ti' de* 'während er so wandert, kommt die Fütterungszeit seines Pferdes. Da beginnt er es zu füttern' uo. 34 ; *tì χum āmb χō'on tótβas?* 'Ein Mann sagte : ich habe ihn entführt' uo. 64 ; *nərrt tm taste pā kχāpe, iānā kχartaste* 'er riss sein Boot ans Ufer, zog es in den Fluss' uo. 132 ; KL. *ām tì tēlpā jogākhēp māntēn sogt tē tōrēs-pālt khwgsā poakhwme ām kinsilēm ; nukh-khāntilēm, lgu nispā khālēn tusnē ju-šumrilēm* 'én most egy újuló holdbeli héten át ezt az arasznyi hosszú cirbolyatobozt keresem; megtalálom, tiz fogas közül számba begyömöszölöm' III, 349 ; K. *tonätel mo tēlemišt, vit tēlemišt tēlēm tuššep tārīmē sqorlāxw ngostē. khūrēm khotēl sqorēstē* 'azzal a föld teremtesekor, víz teremtesekor termett álló fenyőt vagdalni kezdte. Három napig vagdalta' II, 237 ; *tōnətī tl sāirəŋ pāl nāp sχ sāyrəps, kānsi'təstə, tārəmātstə* 'damit schnitzte er einen kleinen lichten Span, schrieb darauf, (und) liess ihn hinab' KANN.—LIIM. I, 39 ; *nēγ-a't tārātītə* 'die Frau lässt ihn nicht fort' uo. 115 ; *nē βiškār ən šs, pōiğ's sāl'βəl sālītəstə*, 'die Frau gebar das Kind, steckte es durchs Loch des Hinten auf den Bratspiess' uo. 115 ; P. *tūlkār tōrum pāt ioxpəts. tōrum ilpūtāmstā* 'der Teufel kam zu Gott. Gott stieß ihn weg' uo. 10 ; T. *itmāx khōrū-kēr pōnāstīl, auwīn mēstīl* 'a kenyeret zacskóba helyezte, fiának adta' IV, 363 ; *ām nūn ālné-khujnē-khgrēl mošūlēm. kitēm ānčux ju-tqtāstīl, khōrēm khātēl tātīstīl* 'én neked olyasmit adok, miből megélhetsz, meglehetsz. A száműzött öreg hazavitte, három napig etette' IV, 361.

Igen gyakori ilyen esetben a passzív szerkesztés. A nyelvjárások egy részében azonban efféle szerkezetben a személyes névmást használják, ezért hasonló mondatokkal bővebben a következő pontban foglalkozom. Álljon azért itt is néhány példa :

É. *iōlāl ta' tūlənənu patβesij* 'es begann sie nun nach unten zu führen' KANN.—LIIM. I, 20 ; *iōl i nərrt tm da' βe* 'er auch hinabgerissen wird' uo. 20 ; *βidχul urtne nēpā kl mi' βe* 'gibt ihm ein Wasserfisch-Verteilungspapier' uo. 67 ; *χō'sā χu' iāš, βātī χu' iāš, āšēn ōs ta' kitijlanəku patβes* 'er lag lange, lag kurze Zeit, sein Vater begann nun wieder zu fragen' uo. 70 ; *tēkχam, nōkχ-kβā ln, matarn(ā) tī iūββəmēn* 'Kamerad, steh auf, es kommt nun jemand zu uns' uo. 79 ; *kitkχalu'tnā ioxtβēsmeēn, tāβ iū' βtāiβ's* 'ein Teufel kam zu uns (und) frass ihn' uo. 81 ; *nī ln tīy tī ēt tī ioxta' βēn* 'zum viertenmal wird nun heute Nacht zu dir gekommen' uo. 138 ; *ūlmε at iū' βe* 'es kommt ihr kein Schlaf' uo. 261.

3. A tárgyviszony ugyan jelöletlen, de a szón határozottságnak van nyelvi eleme. Determinált lehet egy fogalom már önmagában is, pl. a tulajdonnevek, névmások. Határozottá tehet bármely szót a manysiban az eléje tett mutatónévmás és a birtokos személyrag.

a) a tárgy tulajdonnév v. névmás a következőkben : É. *Juvan skolānbl ul vujeln* 'Ivánt ne vidd el az iskolából' ZULOV, 7 ; И. А. *Крылов олма порат Крылов аккутз лаввеч* 'Krilovot életében Krilov apónak hívták' *Крылов* 5 ; *Χul-qtēr tārātētā* 'elbocsátotta Χul-qtért' I, 158 ; *taw at va'ilēm* 'azt nem tudom' IV, 326 ; *titi χot-totitā* 'ezt kiviseli' I, 136 ; *tī kojitā* 'ezt követi' II, 125 ; *Juvan aše tave skolan totβste* 'Iván atyja őt iskolába vitte', ZULOV, 7 ;

аам таавэ вааглум-Монин лаавс. 'én ismerem őt, Moninnak hívják' ЧЕРНЕЦОВА, 49; *nañ anèm va'ilèn* 'ismersz te engem?' I, 74; *am nañèn sàxil mīlēm* 'én téged subával ajándékozlak meg' I, 164; *ámūnd òfl sàltum xum lāβi*: *anum βāylən? lāβi. tāβ lāβi*: *am at βāylum*. 'der vorhin zuerst hereingekommene Mann sagt: Kennst du mich? sagt er. Er sagt: Ich kenne dich nicht.' KANN.—LIIM. I, 65; *am nā ηη lē ηη lū βl, pāliη lū βl tūštīlūm, šīrapun āη-kxāpun iāηk ūil tūštīlūm* 'ich stelle für dich ein Pferd mit Schwanz, ein Pferd mit Mähne hin, stelle ein wie eine Möwenfeder, wie eine Schneehuhnfeder weisses Tier hin' uo. 80; *am tāβ'e nē γγ βōs βīnyβlūm* 'wenn ich sie zur Frau nähme' uo. 83 (25); *nā ηη tō' tam kō' lū ti' i!* 'dies ist meine Hütte, wohin ich dich gebracht habe' uo. 243; *ti' āγi' kβe, lāβi, nā ηη iñmaltastum ònšastum, ānum iō' mašacu šōpitastən* 'du, Töchterchen, sagt sie, ich habe dich grossgezogen, habe dich gepflegt, du hast gut für mich gesorgt' uo. 262; KL. *ām nān ākwi ūsentīlēm* 'én téged gyakran látalak' VNyr. 119; K. *om nāyən soāt törés vōj-vātāl vottīlēm* 'én neked hét arasznyi halzsíros bődönt állitok eléd' II, 227; *qm tāutām pāri-kētīlīlēm* 'én őt kikérdezem' VNyr. 213; *qānəm olār-*(*ts tē, alīā' rγ pōstē* 'er hat mich verlassen, hat mich vergessen' KANN.—LIIM. I, 47; *tōāt, lōā' βi, qānəm kō' māl olxu lōāβīlən, kuā' tāt lōāβīlən?* 'Vater, sagt, wie bestimmst du, dass ich leben soll, wohin bestimmst du mich?' uo. 37; *tāβatām tēγl nāβōstē* 'zertr ihn von hier' uo. 3; T. *kħn towīmi kún-tārstīl, tār-paxtīlēm* 'a ki őt kibocsátotta, keresztül lövöm' IV, 346; *em nūyūnmi kāt kantēlēm* 'wo soll ich dich finden' KANN.—LIIM. I, 128; *ta tñ'enā'mmi!* *iū' tata'stēl* 'trag mich. Er trag ihn nach Hause' uo. 128; *neū emā'nmi iū*: *tīskān* 'wenn du mich frisst' uo. 157.

b) A tárgyon determinatív elem van, birtokos személyrag, vagy előtte áll determinatív elemként mutatónévmás. A birtokos személyragokkal való meghatározás a manysi nyelvben igen általános. Az állítmány lehet alanyi, tárgyias ragozású vagy passzív alakú.

É. *ti luntā-vāsū āγīmēn sūsāsī' ti šqpitēslēmēn* 'ezeket a vízi szárnyasokat leányunk hozományául adjuk veletek' I, 30; K. *tētē kit nañ om tātγm* 'ezt a két kenyeret én viszem' VNyr. 222; *pā smxōmēy iāltš tītē šōōort, tīt šepart* 'der Lichte Mann-Vater schuf diese Welt, dieses Sibirien' KANN.—LIIM. I, 2; P. *ti mō pontāi vōrīm* 'ezt a földet síkká teszem, VNyr. 235; *tqñ jiw am jel-šairēslēm* 'azt a fát levágtam' VNyr. 237; T. *ti kħt kħt poñēp nglū kitstīl* 'ezt a levelet a hatfejű kígyó küldte' IV, 349. Birtokos személyraggal determinált a tárgy: É. *josāyēm kwon tūstšayēm* 'hótalpaimat künn felállítottam' II, 285; *nañ sātēm sqwīn mān kwoss xulītāslēm* 'igédre létrejött kerges földedet előbuktattam ugyan' I, 143; *taw pantēm sāt pis tumanīñ kwol tumanā sakwātīlēm* 'az ő fedelezte hétszeres lakatú háznak lakataj feltöröm' III, 38; *āmpē kō' iūηē pa'taste iū' iəl* 'fing an, seinem Hund nachzujagen' KANN.—LIIM. I, 61; *nī' la pūt mu'z nī' lā kāte lāyle tuβ tūš' t' sa' nē* 'er stellte in die vier Kessel seine vier Füsse' uo. 63; *am pa' tum βāz alnē iōβdum iūβ tūlālān!* 'Bringt meinen Schiessbogen der Mauserenten herein! uo. 68; *āšē nū' pāl sūpe ti pūnsāste* 'er öffnete nun zu seinem Vater den Mund' uo. 70; *tāβ kxōntām sīrāīlōmte nōkx-lēβataste, tuβ mīste* 'er zog das von ihm gefundene Schwertstück hervor (und) gab es hin' uo. 81; *am līlim nāη βōīīē lū* 'nimm du meinen Geist' uo. 102; *lāylpāle nōkxkxas sm taste* 'er riss sein Bein heraus' uo. 130; *kxūlpē tūrn-ōssuβlaste* 'liess sein Netz in dem See' uo. 132; *nāη xansqñ sās'sn kātayn numpā lū iūβn tūmāyē lū, tuβl kātayn iō ll puββeyn* 'stich du deine verzierte Rinde in das Holz über deinen Händen, dann fass mit deinen Händen

nyelvjárások egy részében nevezhetőek accusativus ragnak, másutt pedig határozó ragok accusativusi szerepben való alkalmazása —, minden nyelvjárásban találunk.

a) É., KL., K. -n, -nè, P. -na

A fenti rag célhatározó v. lativus értelemben használatos általában. Vannak azonban példák, amelyek azt a feltevést engedik megtennem, hogy tárgyat is jelölnek vele. Különösen a KANNISTO—LIIMOLA szövegek között található pelimi anyagot tartom e szempontból jelentősnek, mert ezekben, főként a névmásokon való használata, számomra kétségtelenné teszi, hogy tárgyjelölő szerepe is van. É. *taw aryan poterti* 'ő sokat beszél' VNyr. 8; *mi'neen, lāβi, puš, sn tāje ln* 'geh, sagt er, iss ihn ganz ab' KANN.—LIIM. I, 135; *alipāl nu'pəl sunsi : tōamun xōijyli pungée* 'er schaut nach oben hin : den Himmel berührt sein Kopf' uo. 67; KL. *nāu šogu khum-khalnè pərjēn, āk khun-ēs kwān at pərjēn* 'te sok férfi közül válogatsz, egy férfit sem választasz ki' VNyr. 123; *vuj-anšuxnè nolti* 'a medvére esküszik' uo. 192; *lailā-pər jāmēs jānin tūt-tè ūsēm* 'lábcsavargató szép játékot szemléltem én ottan' III, 357; *qltēn soqt surēm-süntēmnè tū räumtilēm* 'aranyos hét tetőnyílásom szádját oda ásom meg' III, 489; azt hiszem ide tartozik ez a példa is: *ām khunnā ālnè mo-nólnè namēlmātēm, ām khunnā ālnè wūt-nālēmnnè namēlmātēm* 'én a rénvadászó földfokra gondolok, az én rénvadászó vízfokomra gondolok' IV, 137; K. *tonētētēl jutpān-sərjān noŋkhè mässān, lotētām tē nēremtētē* 'azzal páncélruháját, kardját felöltötte, lovát megragadta' II, 239; P. *kit koātēy mēn tē teŋ nr men ts tā šē ml mēnā* 'in den beiden Händen presste er die schwarze Erde' KANN.—LIIM. I, 11; *lülkār meanys törum poāl, ošēts törumnā* 'der Teufel ging von Gott weg (und) zürnte Gott' uo. 11; *toβl βūseēn iē lm koāseynā* 'dann nahm er die Menschen' uo., 12; *oāmp teβeēn βettšā trārtāstā* 'der Hund liess ihn nahe' uo. 12; *amnoā nm nā iijxt ioxxtitā* 'er holt mich ein' uo. 25; *neγ iēlt ašteym, tak neγ amnoā nm nā iūβtoājeēn ; am iēlt ašteym, tak am neγnoānnā iūβtīlēm* 'wirst du zuerst fertig, so frisst du mich ; werde ich zuerst fertig, so fresse ich dich' uo. 152; *amnoā nm nā toārteēn* 'lass mich los' uo. 154; *mīšniēnā ki tē lītā : kemūjeyn amnoā nm nā? neγ amnoā nm nā āt kemūjeēn, tak am neγnoānnā eēlīlēm* 'er fragt die Miš-Frau : Verheiratest du dich mit mir? (Wenn) du dich nicht mit mir verheiratest, so töte ich dich' uo. 157; *amnoā nm nā elpkar oātšēm* 'einen, der mich tötet, gibt es nicht' uo. 157.

b) É. Kl. K. P. T. -l

Az instrumentalis -l ragja gyakran fordul elő tárgy jeleként. Ilyenirányú használatával foglalkozik BEKE, A vogul határozók című értekezésében (56. l.). Ezeket mondja: „Sajátos használata az -l ragnak, hogy tárgyat is jelöl. Vannak ugyanis olyan igék, amelyek mellett az eszköz egyúttal tárgya is a cselekvésnek; pl. vmivel megajándékoz és vmit ajándékoz, dob, áldoz stb.“ Éppen az említett igék miatt felmerült annak lehetősége, hogy az -l talán nem is jelöl tárgyat, hanem a manysi szemlélet tér el a mienktől és csak mi fogjuk fel tárgynak az instrumentalis raggal ellátott szokat. Lehetséges azonban, hogy amint a magyarban a -ból, -ből rag, úgy lett a manysi -l a részleges tárgy jelölője, amellet, hogy eredeti helyhatározói funkcióját is megtartotta. A passzív szerkesztésű mondatokban való előfordulása éppen a kétséget támogatja nézetem szerint. Az a tény viszont, hogy pl. a *sawel* szó -l ragos

alakja alanyként is előfordul, az *-l* ragnak a részlegesség jelölésére való felhasználását bizonyítja.

É. *Книгам 54 пох оли. Қаасын' хотал хот-хот похыл ловинтан'квэ ке патаве, мы книга ловинтан маагыс манах хотал эри* egy könyvben 54 lap van. Ha minden nap 6—6 lapot olvasunk el, a könyv elolvasására hány nap kell? *ПОПОВА, 41*; Школат 6 класс оли. Қаасын' классыт китхойплов-китхойплов солковойыл аэроплан ваарнэ маагыс агун'кве лаавхатасыт 'egy iskolában 6 osztály van. Minden osztályban elhatározzák, hogy repülőgépet építésére 12—12 rubelt gyűjtenek össze' *ПОПОВА, 43*; *akw' elēm-χylēs sorēmne patēm, am tūl tēsēm* 'egy ember meghalt, én abból ettem' I, 3; *Tārmēl, mā' ēl, vitēl, ulāl nūlte'im* 'égre, földre, vízre, tűzre esküszöm' IV, 413; (?) *an' mōlāl kit elmip kasājil majlāslem, kēr=χgrtyēn-sqwēl majlāslem* 'a minap két élő kést adtam neki, vas-ölyvbört adtam neki' I, 21; *šali-uj tajmēñ saw kan sawēl vāre'im, junyē-pāl saw sūml' ēχ sawēl vārilēm* 'farkas táplálkozó sok teret sok számban készíték. Egy sarkon álló éléskamrát sok számban készíték' IV, 130; *akw kwālyēn nēyim sāt jirēl tan totīlē'it akw' kwālyēn nēyim χgt jirēl tan totīlē'it* 'egy kötélre kötött hét áldozatot hoznak ők, egy kötélre kötött hat áldozatot hoznak ők' II, 3; *nāñ mā' nā' sāβit tL urtnē χu' mīn nāñ ta'urth'ln* 'wieviel du verteilen willst, verteilst du nun' KANN.—LIIM. I, 67; ? *nā' ll līsānl* 'schossen mit dem Pfeil' uo. 76; *ūral bārēs sanl, jirl jirgssānl* 'sie bauten ihm einen Opferspeicher, brachten ihm ein Blutopfer dar' uo. 133; *iγrjēyēe w' jη pal βōō jη pal sā'β sūmjaχ sā' βl tāyindapti* 'der Bruder füllt die auf dem Hügelrücken gelegenen, im Walde gelegenen vielen Speicher zu vielen' uo. 245; *tē'jη lyβl ti' jīnāsstum, pa-liη lyβl ti' kāstāstum, nāñ ānum βāssiγ' ul saβatē ln* 'ich habe nun für dich ein Pferd mit einem Schwanz geschnitten, — ich habe dir nun ein Pferd mit einer Mähne versprochen, — quäle du mich nicht mehr!' uo. 277; KL. *ām uj pāti jāni turēl tut vogriām* 'én állat támadó nagy ordítást viszek ottan végbe' III, 493; *tōrēm khwāššēm nāu tāwān šōtēl mīnkwēn* 'istenhez imádkozom, hogy szerencsét adjon neked' VNyr. 126; (KL. *tāwān = dat.*!) AL. *iē'jη top sl utīrlēm nēn* 'ich stelle dir eine dampfende Schüssel hin' KANN-LIIM. I, 319; K. *kwāg-nār votam, ogt'i-nārēl ogt mōum* 'bármit kérjek, semmit sem adnak' VNyr. 220; *pumātēl tēlēm pumīñ iātēl* 'füvét termő füves réten' III, 131; *sāχwēñ mōmē sqwēl khwālti* 'dombos földet sokat halad át' III, 130; *ognēm oχsāl peltēlēm* 'válts föl nekem pénzt' VNyr. 194; *tōrēmšiškwē oχwtēsēl rākūwēs* 'a jó istenke követ esőzött' uo.; *ajjēl-pogl āt ajjēl nōm tōrēm vōntēñ khom jāyātēnnē tqt tēn tē gjva* 'kiáltásból őt kiáltást kiáltottak fel im ők ottan felsőgeget lakó férfi atyuknak' III, 132; *šā' χalōān šχu kōt jūmō βoīlētā, tēē pl pōnēm'tā ln lēpu nōānāl mō' kēl pōnēm'tā ln* 'wo der Donner-Alte in einen Baum einschlägt, lege (an diese Stelle) Gerste oder lege Brot (oder) Mehl' KANN.—LIIM. I, 108; *om ūlāpōāl sōāt ū ll ūlāpōāl kō't ū ll nāyñān ūmsēntā'm, ūmsēntā'm, jōrstā'm* 'mit sieben beschwichtigenden Beschwichtigungen, mit sechs beschwichtigenden Beschwichtigungen bete ich zu dir, bete ich, bitte ich' uo. 287; (K. *nāyñān = dat.*!); *man pā't tp ōāmp kōlāp ōāmp kūrēm tō rl, kuroχ iā' ni tāylēñ rē kβl nāyñōān ōāygoβ (rāχpteββ)* 'mit des fallenden Hundes, mit des sterbenden Hundes drei Kehlen, mit des Raben grosser voller Kehle rufen wir zu dir' uo. 291; P. *nūrēm-uj χūrēm rāñχēl rāñχwāsem* 'hatalmas állatnak három kurjantást kurjantanak nekem' III, 279; *am ošlē'ē kl mēš-tīlēm* 'ich ziehe dir einen Pelz an' KANN.—LIIM. I, 12; *kōlāl pūtstā'nēm* 'ich habe für euch Fische gekocht' uo. 322; T. *ōšēl jānkhen* 'bábjátékot játszunk' VNyr. 263; *ām nōun purū-tārtīlēm vānghā-khuln — lānt — nāmēl pīntēltēχtū*

'én téged visszabocsátalak — mondja — a kútba, cseréljünk nevet' IV, 347. Ezekben a példákban javarészt valóban tárgyat jelöl az *-l* rag, ha a magyar szemlélet alapján ítéletet lehet róluk mondani.

c) É. K. *-nél*

Néhány példám van, amelyben az ablativus *-nél* ragja a tárgy jelének tekinthető. Hasonló a használata a magyar *-ból, -ből* ragos tárgyjelöléshez. É. *kätpatē nl puββaste* 'griff ihm nach dem Arm' KANN.—LIIM. I, 14; K. *tētē két khomnél äkw-mät pērjelēn* 'ezen két férfi közül válassz egyet (ezen két férfiből válassz)' VNyr. 193; *pānk-khojēmnél puustē* 'üstökömnél fogva fogott meg (az üstökömet fogta meg)' VNyr. 193.

d) K. *-tél*

A konda nyelvjárásban az egyszerű *-l* mellett tárgyjelölőként szerepel ennek összetett alakja, a *-tél* is: *jglē sošnēsōut polätél telēm polēñ sujān sqwél vōnliloglät, l'omätél telēm lomēñ rošān sawél vōnliloglät, poqkhwätél telēm poqkhwēñ khwōrēpān sqwél vōnliloglät. sqiren tör pōnēm sqū oqñkän sqwél rōtāp* 'midőn alátékitesz, bogyóját termő bogyós ligeted sok terül el, zelnicéjét termő zelnicés fővénypartod sok terül el, tobozát termő tobozos cirbolyaerdőd sok terül el. Fehér kendőt öltött sok nőcskéd sokat szedeget' III, 126.

e) KL., K. *-mē, -m*, T. *-mi, -mé*, AL. *-ma, -mä, -m*

A fent említett nyelvjárásokban a határozott tárgy jelölésére külön rag van, amely csupán az északi és pelimi nyelvjárásban nincs meg. Ezért Szinnyei, Fgr. Sprachwissenschaft² 59. l. felvesz egy finnugor eredetű accusativus ragot, amely *-m* volt, s ez egy *-m ~ -β* fokváltakozásnak a folytatása többek között a manysi nyelvben is. Valószínűbb azonban, hogy ez a rag különnyelvi fejlemény s az *-m* a határozott tárgy jeleként eredetileg nem a tárgyat, hanem csak annak határozott voltát jelölte. S minthogy e szerepben általában a birtokos személyragokat találjuk, felvetődik annak lehetősége, hogy ez az *-m* rag az első személyű birtokos személyragból lett tárgy jelölőjévé, amint azt Zsirai Miklós egyetemi előadásaiban már régóta tanítja.

KL. *kätimē kwän-tärtälñ* 'ereszd ki a macskát' VNyr. 105; *ujmē khqt khqtél jēkwian* 'a medvét hat napig táncolják' VNyr. 105; *tī jūwmē tgrasél mortilēm* 'ezt a fát arasszal kimérem' VNyr. 105; birtokos személyragozott szóhoz is járulhat a tárgyrag: *soqt törī pānkēnmē khqtél-poglñ khartälñ* 'hét darú vond fejedet dél felé' VNyr. 123; *tē törēs-pält khwqšā poakhwēmē äm kinšilēm* 'ezt az arasznyi hosszú cirbolyatobozt keresem' III, 349; *šēmēl kērpā nälēñ oqlmē toqtél ölpā khal-rqunē äm khwqltitilēm* 'fekete vasú nyilas ölet üresen levő hónomajába rakom félre' III, 497; *pānkēñ törī pānkēnmē jīkē-poglñ khantälñ* 'fejes darú fejedet vond észak felé' III, 347; AL. *nälätām jel-särtestä* 'bemázolta orrát' VNyr. 157; K. *oqnām pāsēn-tärmēlnē vottēlēñ* 'helyezd a csészét az asztalra' VNyr. 191; *ngrmē oqlentitē* 'emeli a gerendát' uo. *lotētām tē nērēmtētē* 'a lovát megragadja' II, 239; *khölēxmē tē ērvēstēsän* 'a hollót kezdette im kérdezgetni' II, 225; *tētē Nom-Törēm noñkhwē khōjēm vūsmē om khōmlē noqh khōñkhilēm* 'ezt a felső égbe felérő várost én hogyan mászhatom meg' II, 224; *vuj-qñšuxmē nōltētē* 'a medvére esküdött' VNyr. 191; ugyanez a kondaiban így is előfordul: *vuj-qñšuxnē nōlti* 'a medvére

esküszik' VNyr. 192; az északi nyelvjárásban pedig: *tǝrmel, mā'el, vitel, ul'al nulte'im* 'égre, földre, vízre, tűzre esküszöm' IV, 413; *βiškommə iǝlǝl' t nāsita, nāsita* 'sie zieht, zieht den kleinen Mann herunter' KANN.—LIIM. I, 7; *küt pōlsəmma iǝftǝiǝpəsōā, āku pōlsəmma iǝftātītə* 'zwei Beeren ass er, eine Beere trägt er nach Hause' uo. 9; *toǝ kəsniǝt βǝil sǝsmə kǝn' ts tǝ, kǝal' ts tǝ* 'wie er so jagte, fand er ein Elentier, (und) er scheuchte es auf' uo. 22; *tǝtǝ šǝǝrt šǝ' pǝrmə āku kβāl' βǝarstǝ* 'auf dieser Welt machte er Sibirien zu einem Hause' uo. 37; *pǝβātǝ'm noǝ tǝ kǝetstǝ, iǝ' ǝtǝ'm āiǝxu βǝ' tǝxu* 'er nun seinen Sohn hinaufschickte um seinen Vater zum Trinken einzuladen' uo. 39; *ǝymə ōā't kǝntiləm* 'ich finde die Tür nicht' uo. 41; *mǝ' snǝ sǝ' ǝnǝ ā' kǝtǝ'm tǝ βǝ' tǝitǝ* 'mit Mühe und Not ladet er dann seinen Onkel ein' uo. 43; *pǝirǝxš' tǝāt sǝǝt'noβ sǝāt pu' pǝmǝ sǝemal mǝnǝ iǝnǝrǝtǝsǝ'n* 'Vater Herr liess siebenundsiebzig Schutzgeister auf die schwarze Erde herunter' uo. 60; *βǝt' iǝ' t' iǝǝ' ts tǝ pǝβ' atǝ'm* 'der Wind erreichte seinen Sohn' uo. 101; *βiškommə iǝ' t' tā' tǝsləm* 'den kleinen Knaben mitgenommen habe' uo. 109; *kǝernǝlǝl' ēē kβǝ' m tǝǝrǝlǝstǝ pǝl' ēē kβǝ' m toǝ βǝǝx' ts tǝ* 'er durchschoss die Alte mit dem eisernen Pfeil und liess die Alte so (dort)' uo. 209; T. *ām ti āumǝ sǝǝǝlǝlǝm* 'én ezt a leányt szeretem' VNyr. 261; *khummə kǝtinǝl' pǝstǝl'* 'a férfit megfogta kezénél' uo. 261; *āumǝ ju-šǝnutlǝm* 'a leányt megölelem' uo. 272; *ti utmǝ ju-ǝǝlǝm* 'ezt a vizet megiszom' VNyr. 273; *ānšux jǝnǝ pǝwim kǝtǝntil'* 'az öreg nagyobbik fiát küldi' IV, 344; *Lā Vǝnkǝ uǝsǝl-khummə kǝtinǝl' pǝstǝl'* 'Bolond Jancsi a rézembert megfogta kezénél' IV, 345; *ām noúnmi il ā tǝrtǝlǝm* 'én téged nem bocsátalak el' IV, 345; *ānšux tǝlmoǝmǝ il-pǝn' vǝtǝlǝl'* 'az öreg el akarja fogni a tolvajt' IV, 356; *jukǝ ānšukim ju-vǝrǝntil'* 'az asszony várja haza az öreget' uo.; *βǝrstǝn kǝlmi* 'sie bauten eine Hütte' KANN.—LIIM. I, 128; *neǝ emǝ nmǝ iǝ' tǝskǝn, . . .* 'wenn du mich frisst...' uo. 157; *ām oǝkǝlmi sǝǝkǝl pǝ' lǝlǝlǝm* 'ich schlage den Stumpf mit einem Keil entzwei' uo. 160.

B) Az állítmány szerepe a tárgyas szerkezetben

Az állítmány a mondat többi részével való viszonyának megjelölésében igen aktívan vesz részt. A manysiban az különösen szembetűnő. Az alany és állítmány viszonyának jelölésére való az ú. n. alanyi igeragozás, a határozott tárgyat (és sokszor általában a tárgyat) jelölik az ú. n. tárgyas igeragozás alakjai, (melyek egyébként az alanyt is jelölik), és a tárgyon kívül — úgy látszik — a határozó (mégpedig a helyhatározó) jelölésére is alkalmas passzívum. Lehet, hogy ez a feltevés a két nyelv, a manysi és a magyar között lévő szemléleti különbség félreismeréséből ered és a manysi tárgynak tekinti, illetve érzi azt, *akinek* valamit ad, *akihez* valaki jön. De azt hiszem, éppen ennek a szemléleti különbségnek a lényegéhez jutottam közelebb, amikor azt állítom, hogy a passzívum alakjaival a határozót (helyhatározót) is jelölni kívánja a manysi. Ez a nyelv fejlődéséről vallott felfogásunkkal is összhangban áll, hiszen általános az a vélemény, hogy a mondatrészek kialakulása során a jelöletlenség az elsődleges, főként az alanyt, tárgyat és határozót illetően. A velük kapcsolatban lévő állítmány azonban a fejlődés igen korai szakaszában jelölője lehetett már a mondatrész-viszonyoknak. Beke Ödön a Nyr. 54. kötetében megjelent igen értékes és tanulságos értekezésében azt állítja — és meggyőző ez az állítása, hogy a tárgyból fejlődött a határozó (A mondatrészek fejlődése, Nyr. 54; 77, 108). Ezt a feltevést a passzívum határozót is jelölő funkciója igazolná. Természetesen ez a kérdés bővebb vizsgálatot kíván, és

szándékomban is van erről az obiugor nyelvekre terjedő alaposabb anyaggyűjtés alapján beszámolni. Feltevésemet az ilyenféle példákra építettem: É. *samēm pors-tawrin patwēs* 'szemembe forgácsdarabka esett' VNyr. 8; *tēkχam, nōkχ kβā ln! matarn(ā) tii iuββōmēn* 'Kamerad, steh auf, es kommt nun jemand zu uns' KANN.—LIIM. I, 79; *ūlme at iu'βe* 'es kommt ihr kein Schlaf' uo. 261; *tuβl ōn mir laββēzt* 'dann wurde jetzt dem Volk gesagt' uo. 63; P. *βorkārnā i'βā* 'ein Waldgeist kommt zu ihm' uo. 152; chantiban: *āšetna ontapna wersa* 'sein Vater machte ihm eine Wiege' STEINITZ, Ostjakische Grammatik und Chrestomathie, 74; *jotəŋ jošna tottajəm* 'mit Bibergeil in der Hand tritt man mir entgegen (mit bibergeiliger Hand werde ich gestanden)' STEINITZ, uo.; *tatna jōχotsajəw* 'Feinde sind zu uns gekommen' STEINITZ, uo.

Állításomat támogatja az a tény, hogy az intranzitív igék passzívumban szintén igen gyakran előfordulnak (vö. a passzívumról szóló részben közölt irodalommal).

Az állítmánynak a tárgy jelölésében is jelentős szerep jut. Tárgyas szerkezetben háromféle alakja fordul elő: alanyi, tárgyas ragozású és passzív alakja. A következőkben azt vizsgálom, hogy melyik milyen szerepet játszik a tárgy jelölésében.

1. Alanyi személyragos állítmány

Az ú. n. alanyi személyragozás az alanyra utal, amint a neve is mondja. De ilyen ragozású állítmány azért tárgyas szerkezetnek is lehet tagja. Ez a tárgy azonban legtöbbször határozatlan és így az alanyi személyragos állítmány a határozatlan tárgy jelölőjévé vált. (Az eddig használt kifejezéssel élve ilyen esetben az állítmány a tárgyjelölés szempontjából jeltelen.) A jelölés funkcióját a szórend tölti be. Minthogy pedig a tárgy helye mindig az alany és állítmány között van, és a tárgy és állítmány közé csak nyomatékosító elem vagy esetleg határozó kerülhet, a szórend a tárgyjelölés részére kötött.

Так как форма винительного падежа для имен существительных отсутствует, то прямое дополнение может быть выделено лишь своим положением. Прямое дополнение ставится после подлежащего. ЧЕРНЕЦОВ И ЧЕРНЕЦОВА, Краткий Мансийско-русский словарь с приложением грамматического очерка, 56.

É. *lūw sun harti* 'a ló szánt húz' ЧЕРНЕЦОВ, Краткий, 56; *hurum salī tarvit sun harteht* 'három rén nehéz szánt húz' uo.; *ališlan hum janb̄h wj alas* 'a vadász nagy állatot lőtt' uo.; *nañ jālnē mānt māter ti vārsēn* 'te jártodban mit cselekedtél?' I, 3; *Vit-χul alnē χumitā, tuji jēmti: tuji-ārpi vāri* 'vízi halat halászó embere, midőn nyárra fordul, nyári vejszét csinál' I, 153; *šēpnəl šāškān leyma'ps* 'er zog aus der Tasehe ein Tuch' KANN.—LIIM. I, 13; *tāytkōt tL' ōikā mir āts* 'der Alte von der Mittel-Sosva sammelte Leute' uo. 72; KL. *tūt tušpā khwqšā khōlne jāit-khāšne khōlti* 'ottan álló hosszú nyírfából íjjához hajlós fát hasít' III, 483; *jāit-qil sāuri* 'íjjvéget vág' III, 483; *khot khōr nān šunšpi, tē khōr pūyēn* 'amelyik csődör rádnez, azt a csődört fogd meg' IV, 159; AL. *am nān šark tats³m* 'ich habe dir ein Opfergeldstück gebracht' KANN.—LIIM. I, 319; *ielm alnā pa sŋ ka dl βoq rn, βoršot βoo rn, ūtšot βoq rn!* 'gib einen lichten Tag zu leben, gib Jagdglück, gib Fischglück' uo. 319; K. *pākēnkē lq oχ rōti-vōtkiś* 'tarka ló hegyet hengerít — mamut' IV, 397; *kāsi itī nān jāxtēs, sēpəl āt-kīn ju-lākvēltēs* 'a kés esti kenyeret vágott s beszökött

hüvelyébe' IV, 398; *sǝt ps rǝ šitǝǝyl mǝ zs, sǝt ps kǝl mǝ zs* 'er zog ein siebenfaches Seidenkleid an, er zog einen siebenfachen Kittel an' KANN.—LIIM. I, 101; P. *šǝ mlǝ mǝ tuǝmǝnts* 'er stahl schwarze Erde' uo. 11; *nǝr šǝǝns, nǝr šǝn kǝ βunts* 'er machte Nüsse (und) setzte sich, um Nüsse zu beissen' uo. 152; T. *kit űrsǝn kǝšǝti sǝrt ǝlǝts* 'két róf hosszú csukát fogott' IV, 351; *ut ǝmǝrtǝl* 'vizet merít' IV, 401; *mi škerǝ űt ǝǝǝǝn βǝts* 'ein Junge wollte Wasser trinken' KANN—LIIM. I, 157; *kit űǝ pǝn d šǝt šǝlkǝn rǝtst* 'zwei Brüder sǝten Rǝben' uo. 160.

A szórend határozott tárgy esetén is ugyanez marad.

Figyelemre méltó, hogy olykor határozott tárgy mellett is alanyi ragozású állítmányt találunk. Ez arra enged következtetni, hogy a tárgyas és alanyi ragozás egyformán jelölvén a cselekvő alany személyét, keveredik, kiváltképpen, minthogy a tárgy jelölésére leggyakrabban úgyis a passzívumot használják. Az is lehet, hogy csak egyéni nyelvi tényeket őriznek ezek az adatok. É. *man ti gazet lovintasuv* 'mi ezt az ujságot olvassuk' При Лǝǝh, 57; ти лǝтн'йт ǝмǝщǝквǝ лǝвинтǝн'кве хǝн'шувлǝн 'ezeket a szókat helyesen olvasni tanuld meg' ЧЕРНЕЦОВА, 3; Қаасын' хури ǝли паалн намǝ тув-хǝнсǝн 'minden ábra alá nevét írd oda' uo. 4; книга лууптǝнǝ ул маныгтǝн 'a könyv lapjait ne tépd ki' uo. 45; *ǝkvǝbǝ lǝmpǝ sunsehum* 'egyre a lámpát nézem, ЧЕРНЕЦОВА, 23; *Nuni-Tǝrǝm űplǝm lǝu puǝnkpǝ puǝnkǝn sǝpǝ pali pǝnsi* 'Fennséges-Ég az én apuskám tíz fogú fogas száját széjjelnyitja' III, 63; *ǝm piǝm miǝm ǝnkǝǝǝ kǝǝšǝšǝ* 'ich gebe meinen Sohn zum Arbeiter, zum Diener' KANN.—LIIM. I, 7; *nǝle űǝtǝ βis* 'nahm seinen Pfeil (und) Bogen' uo. 253; KL. *kǝtǝ űpǝr nǝtǝ ǝnk sǝutǝ šupti, kǝtǝ űpǝrtǝl nǝtǝ ǝnk sǝutǝ pǝtǝxti* 'az ügyeskezű asszony nép félig tölti meg bǝdǝnyét, az ügyetlen kezű asszony nép bǝdǝnyének csak a fenekét tölti meg' III, 485; *tǝlmax-sǝw kit nǝrǝ masǝli* 'borzbǝrbǝl való két saruját felkǝti' III, 382; K. *pǝ sǝnǝǝmǝy ǝǝlts titǝ šǝǝort, tit šǝpǝrt* 'der Lichte Mann-Vater schuf diese Welt, dieses Sibirien' KANN.—LIIM. I, 2; *ǝn ǝvol pǝlsǝmǝt tǝǝǝps* 'zu Hause ass er seine letzte Beere' uo. 9; *ǝkǝn βǝ ten* 'lade deinen Őnkel' uo. 43; P. *tǝβǝ βǝs nie-pǝkǝt* 'dann nahm er sein Papier' uo. 11. Az északi nyelvjárásból van erre a legtöbb példám. Ūgy látszik tehát, hogy az alanyi személyragok is alkalmassakká váltak a nyelv fejlődése folyamán a tárgy jelölésére, illetve amikor determinatív elem a határozottságot már jelöli, az állítmány is jeltelen maradhat, akárcsak a tárgy, ha tárgyas ragozású az állítmány.

2. Tárgyas igeragozás

A tárgyas igeragozás a határozott tárgyat jelöli meg. Olykor előfordul az is, hogy tárgy nincs a mondatban, mégis tárgyas igeragozást találunk. Ez azonban ritka. Ilyen esetekben vagy valami tárgyas szerkezetből, illetve mondatból fejlődött szólással van dolgunk, vagy a tárgyas igealakok alanyt is jelölő készségük folytán, eredeti funkciójukat vesztve egyszerűen alanyt jelölővé váltak.

A tárgyas igeragozás nem fejlődött ki oly mértékben, mint az alanyi ragozás. A tárgyas alakok ugyanis csak a tárgy számát jelölik meg más-más raggal, személyét nem. Ez a gyakorlatban úgy fest, hogy pl. az északi manysiban *rǝtitǝ 'ǝ űti ǝt, engem, téged'* jelentésben használatos. Tehát ez az egy alak jelöli mindhárom személyét a tárgynak. Ugyanez a ragozás az alany jelölésében

éppen olyan részletes, mint az alanyi igeragozás. Ennek folytán a tárgyas igeragozás rendszere az északi nyelvjárásban így alakul :

<i>rätilem</i>	= én ütöm őt, téged
<i>rätilën</i>	= te ütöd őt, engem
<i>rätitü</i>	= ő üti őt, téged, engem
<i>rätilemën</i>	= mi ketten ütjük őt, téged
<i>rätilën</i>	= ti ketten ütitek őt, engem
<i>rätitën</i>	= ők ketten ütik őt, engem, téged
<i>rätilüw</i>	= mi ütjük őt, téged
<i>rätilän</i>	= ti ütitek őt, engem
<i>rätianl</i>	= ők ütik őt, engem, téged.

Vagyis az 'öt' = harmadik személyű tárgy jelölésére kilenc ragalak van s ugyanezek a ragok jelölik a tárgy első vagy második személyét is. A tárgy kettős és többesszámának jelölésére ismét külön alakja van a manysinak. Kettősszámban :

<i>rätiajëm</i>	= én ütöm őket kettőjüket, titeket kettőtöket
<i>rätiajën</i>	= te ütöd őket kettőjüket, minket kettőnket
<i>rätiajü</i>	= ő üti őket kettőjüket, titeket kettőtöket, minket kettőnket, stb.

Többesszámban :

<i>rätianëm</i>	= én ütöm őket, titeket
<i>rätianën</i>	= te ütöd őket, minket
<i>rätianä</i>	= ő üti őket, minket, titeket, stb.

A kettős- és többesszámú tárgy jelölésében is kilenc-kilenc alakja van a harmadik személyű tárgy számára, s ugyanezek a ragok az első és második személyű tárgyat is jelölik. A tárgyas igeragozást a határozott tárgy jelölésére használjuk, és gyakran ezek a ragok egyedüli jelölői a kérdéses viszonyoknak és a határozottságnak is. Egyébként határozott a tárgy, ha 1. tulajdonnév v. névmás, 2. ha determinatív elem (eléje tett mutatónévmás v. hozzáillesztett birtokos személyrag) járul hozzá, és 3. ha a beszéd folyamán előfordult már. Így a tudatmező révén a kérdéses mondatban meghatározott fogalom még akkor is, ha esetleg a tárgyas ragozású állítmánynak nincs nyelvi elemmel megjelölt tárgya.

a) A tárgy határozottságát csak az állítmány jelöli. É. *Sovet vlast manšiten skola miste* 'a szovjet hatalom adta az iskolát a manysiknak' Пји Лoнħħ, 42 ; *kolhoson kulak ul tarateln* 'kolhoszba a kulákot ne engedd be' Пји Лoнħħ, 56 ; *doktor aħmьнg elmholas pumaltijane* 'az orvos a beteg embereket meggyógyítja' Пји Лoнħħ, 62 ; *semel part hot-osħeln. hasne rakt šopiteln* 'a táblát töröld le, a szivacsot használd' ЗУЛОВ, 5 ; *пыгрищ карандаш пиннэ хусан 32 копейкал вистэ, кэрын' хаснэ йив кэрэ лутэтыл 12 копейкал вистэ, ос карандаш вистэ* 'egy fiú tolltartót vett 32 fillérért, tollszárat 12 fillérért acéltollal és ceruzát vett' ПОПОВА, 4 ; *am mā ēntaptilēm* 'én a földet körül fogom övezni' I, 36 ; *ħātēl am totililēm sar* 'hadd viszem én a napot' I, 25 ; *nan sātēm sawin mān kwoss ħulitāslem* 'igédre létrejött kérges földedet előbuktattam ugyan' I, 143 ; *kāt jāni' pāñkū tot lqutsāln* 'keze nagy mocsokját mosd ottan le róla' II, 327 ; *tjyl iuβ iōħteyn, mi rŋ mān mineyn, ti-βārmāl' pō' tr tē ln!* '(wenn) du von hier nach Hause kommst (und) in eine von Leuten

bewohnte Gegend gehst, erzähle diese Sache' KANN.—LIIM. I, 65; *ābisōplāy kχōtβōlāsāye* 'nahm die Türpfosten weg' uo. 147; KL. *poqkhw-šupēt atēslem* 'a tobozdarabokat összeszedem' III, 351; *te sāir-pūmē lāp-šallēmtāln* 'ezt a tehénborjút szúrd le' IV, 163; *ām oqlēn-kārkēm jet vijlēm* 'én öbéli magzat-kámat magammal viszem' III, 485; AL. *pēs ālmēn-gil lamantēn rōs nāngwēn ūslēn* 'régibb életkorodban a zelnicés partot magadnak foglaltad le (vetted)' III, 207; K. *mēn molēχ soqt törēs kwāl-vātā, khulīñ tqul, rāšwīñ tqul lquslāmēn* 'mi a minap hét arasznyi nyírhejbödönyt, posztóruhát, selyemruhát ígértünk' IV, 253; *khot kēt jotvēsān* 'hat sapkát magával vitt' IV, 374; *qm tāu erināt khōntleslēm* 'én hallottam az ő énekét' VNyr. 225; *βiškom kon ts tā iā'ya tārtā'm nēē pχ* 'der kleine Knabe fand den von seinem Vater hinabgelassenen Brief' KANN.—LIIM. I, 45; P. *tān jiw am jel-sāireslēm* 'azt a fát én levágtam' VNyr. 237; *lām jel-poleslēm* 'a levest lehütöm' VNyr. 240; *ti vār lāχw-mūltim* 'ezt az erdőt körüljáróm' VNyr. 241; *tīt tqut-vul-šup nuñk listē* 'most tüzes üszökdarabot dobott fel' III, 521; *k'ērkoāt oāršnā noārpun nm-tāstā* 'die Zange legte er ins Feuer' KANN.—LIIM. I, 153; T. *jā šup-unšilem* 'átgázolom a folyót' VNyr. 278; *jiw šupu-šamutlēm* 'a fát keresztül metszem' uo.; *vērnu āw il-nōplēstil* 'a legifjabb leányt elnászolta' IV. 370.

b) A tárgy tulajdonnév v. névmás. Minthogy ezzel a jelenséggel már a tárgynak a tárgyszón való jelölésénél foglalkoztam, itt csak néhány példát említek azért, hogy a felsorolás adta kép teljes legyen.

É. *Juvan skolanb ul vujeln* 'Ívánt ne vidd el az iskolából' ZULOV, 7; *nā-η, āpiyku, iā ln! lu-mpās ul βāy ln?* 'du, Jüngelchen, geh! du kennst ja Lumpás?' KANN.—LIIM. I, 192; *nāη mōlal ānum ta-ppā ln at tāratr ln* 'du liessest mich vordem nicht auf die Pritsche dort' uo. 225; K. *tāβatām t-yl nāβasitā* 'zertrt ihn von hier' uo. 3; T. *em nuū-n iū-tilēm* 'ich fresse dich' uo. 157.

c) A tárgy eléje tett mutatónévmással, vagy hozzáillesztett birtokos személyraggal jelöli a tárgy határozott voltát. Egyes nyelvjárásokban külön tárgyrag jelöli ezt meg.

É. *āsem ta tēn'-ut tēstā, ta tēn'-ut at tēstā* 'atyám az egyik ételt ette, a másik ételt nem ette' III, 112; *sāt nē ōlne tōamūβ nā-η ta ōl ln* 'die von uns, den sieben Frauen bewohnte Welt wirst du nun bewohnen' KANN.—LIIM. I, 141; KL. *pānkenmē jikē-poqlnē khartāln* 'fejedet vond észak felé' III, 347; K. *tētē kit nāñ om tqtyām* 'ezt a két kenyeret én viszem' VNyr. 222; *nētām kōtilitā* 'ruft seine Frau' KANN.—LIIM. I, 9; *khōlēχmē te ērvestēsān* 'a hollót kérdezgette' II, 225; *nē βiškarōtām sālīβl sālītastā* 'die Frau steckte ihr Kind auf den Bratspiess' KANN.—LIIM. I, 116; P. *ti mō pontāi vārim* 'ezt a földet sikká teszem' VNyr. 235; T. *ou-pūmē jilailtelēm* 'elaltatom a gyermeket' VNyr. 275; *mēsniān il-khurūtīlān* 'öltözetüket levetik' IV, 363.

d) A tárgy az előző vagy rákövetkező mondat (tárgyi mellékmondat), vagy az előző mondat egy része. A tárgyas szerkezet másik tagjának vizsgálatakor már említettem példákat arra az esetre, amikor az előző mondat valamely része a tárgya a cselekvésnek. Szólnom kell azonban a tárgyi mellékmondról, amely a many sib an most van kialakulóban. Amint a szövegek mutatják, a many sib an mellérendelés van. Azok a példák azonban, amelyekben a tárgyas ragozású állítmány utal a következő mondatra, nyilvánvalóan már mellékmondatok. É. *āñ dikā χūntlīte: kōl sist pō' tōrtanēt suiti* 'jetzt horcht der Alte: hinter der Hütte hört man sprechen' KANN.—LIIM. I, 62; *suñsīde: pūncēe tōamun χōijyli* 'er sieht ihn an: sein Kopf berührt den Himmel' uo.

68 ; *uš tá kāsalašanl: ǫβle nāŋ ktal pāβl!* 'erst jetzt bemerkten sie : ein Dorf, dessen Ende nicht zu ersehen ist!' uo. 75 ; *χῡνολίτε: sūlyim iinēt sūidi* 'er horcht : man hört (jemand) klirrend kommen' uo. 137.

3. Passzívum.

A passzívumot a magyar nyelvtanok szenvedő igeragozásnak szokták nevezni és így emlegeti ezt MUNKÁCSI is manysi nyelvтанában. Holott a passzívum a magyarban s a manysiban nem ragozás, hanem képzés. A manysiban az ige tövéhez egy *-w-* képző járul, ezáltal megkapjuk a passzív tövet, melyhez ugyanazok a ragok járulnak, mint a cselekvő alanyi igeragozásban. A passzívum képzője nyelvjárásonként némi eltérést mutat: É. *-w-*, KL. *-w-*, *-u-*, *-au-*, AL. *-w-*, *-u-*, *-au-*, K. *-au-*, *-w-*, P. *-au-*, *-w-*, T. *-u-*, *-w-*, *-ántu-*, *-anteu-*. A passzívumot nem szokták tárgyat jelölő nyelvi eszközként említeni, hanem külön terminológiával szenvedő alalynak nevezik azt a fogalmat, melyre a passzív alakú igében kifejezett cselekvés irányul. A szenvedő alany az, aki elszenvedi a cselekvést. Tehát a cselekvés reá irányul. Vagyis a szenvedő alany = tárgy. E megállapítás helyességét mindennél világosabban bizonyítja egy példa :

<i>toté'im</i>	= én hozok	<i>totawém</i>	= engem hoznak
<i>toté'in</i>	= te hozol	<i>totawén</i>	= téged hoznak
<i>toti</i>	= ő hoz	<i>totawé</i>	= őt hozzák

A passzívum a magyarban és manysiban is a tárgyas igeragozás előtt fejlődött ki, amit az is bizonyít, hogy a képzője finnugor eredetű, vö. SZINNYEI, Fgr. Sprachwissenschaft² 113. Használata igen gyakori és ez lehet az oka annak, hogy a tárgyas igeragozás nem fejlődött olyan rendszerré, mint pl. a mordvinban. Gyakori használatára vonatkozólag vö. ЧЕРНЕЦОВ: Мансийский (вогульский) язык*, 186. l.: „Пассивная конструкция предложения является очень обычной в мансийском языке.“

Ugyanígy ПАТКАНОВ—FUCHS Laut- und Formenlehre der südostjakischen Dialekte, 192: „wir wollen gleich hier betonen, dass der Gebrauch des Passivs im Ostjakischen (und Wogulischen) ein sehr ausgebreiteter ist und auch bei i n t r a n s i t i v e n** Zeitwörtern passive Konstruktionen angewendet werden, wo wir dies kaum erwarten würden'. Így ír STEINITZ is az Ostjakische Grammatik und Chrestomathie, Leipzig, 1950, c. könyve 74. lapján: „Pasive Konstruktionen sind sehr beliebt“.

A passzívum jelöli a tárgy személyét és számát, mégpedig oly teljességgel, mint ahogy az alanyi ragozás jelöli az alanyét. De nem alkalmas a tárgy határozott vagy határozatlan voltának jelölésére.

É. *Navrambt manši latŋqbl tot haništavet* 'a gyermekeket ott manysi nyelven tanítják' Ipi Λοηηh, 61 ; *ti ker loηηh tramvaj lavave* 'ezt a vasutat villamosnak nevezik' uo. 65 ; *zavotet sav sirut varave* 'a gyárban sok dolgot gyártanak' uo. 66 ; *elektro jor ti mat kasŋ kolhosen taratave* 'a villanyt ebben az országban minden kolhozba bevezetik' SERNECOV, 23 ; *man paluvn elektro jor tarataves* 'a mi falunkba bevezették a villanyt' uo. ; *husapet nila hasnejiv*

* Языки и письменность народов севера, Часть I.

** En ritkittattam.

ols, akv hasnejiv hotvojves. manah hasnejiv husapet hulltvs? 'a tolltartóban 4 ceruza volt, egy ceruzát kivettek belőle. Hány ceruza maradt a tolltartóban?' РОРОВА, 15; *pusen manah nohos alves?* 'összesen hány nyusztot lóttek?' uo. 51; *Semen puvlen kolt puvlaves* 'Sement a fürdőházban megfürdették' ЗУЛОВ, 4; *аэроплан ваарнэ маагыс 65 солк. атвэс. кит хумн лов-лов солковойыл майвэс, тувл ос хультум олн ат хумн акв-кэмыл майвэс. Манах солковой каасын' хумн майвэс?* 'Repülő készítésére 65 rubelt gyűjtöttek össze. Két ember 10—10 rubelt adott, a többit öt ember egyformán adta. Hány rubelt adott egy-egy ember?' ПОПОВА, 39; *Симбирск ань ульяновскыл лаававэ* 'Szimbirszket most Uljanovszknak hívják'. ЧЕРНЕЦОВ, 22; *Василь оика пыгын непакыл кэТВэс* 'Vaszilj apónak a fia levelet küldött' ЧЕРНЕЦОВ, 47; *И. А. Қрылов олме порат Қрылов акииг лаввэс* 'Krilovot életében Krilov apónak hívták' ҚРЫЛОВ, 5; *Қрылов олме порат тав баснянэ сав латнгыл толмасьлавэсыт. 'Krilov életében meséit sok nyelvre lefordították* КРИЛОВ, 12; *χум-наурэм ул асан намтувэ* 'fiú gyermeket hadd nevezzen el az apja' I, 4; *јолал та-түлһуку патһесіу* 'es begann sie nun nach unten zu führen' KANN.—ЛИИМ, I, 20; *аһән ө-с та-китіулаһуку патһес* 'sein Vater begann nun wieder zu fragen' uo. 70; *хүһсіу іһнүмјіһн, тах пукһит іһкитім җһм холас пірн іһр пунсә-в аһумн өс пүрлаһеһн* '(wenn) ihr zu Drachenwurzeln aufwachst, da opfere der nabelbeschnittene Menschensohn auch mir im Kopf des Opfers' uo. 34; *сөрһи хонән пөт аку төх ти пүһһи* 'der goldene Chan erhebt nun auf dieselbe Weise Steuern' uo. 64; *һн кө-л ти-пәтәртә һес* 'die Hütte wurde nun bedeckt' uo. 240; *мөл хөтлән майлуһәс бөртөлнүт әпһи те пөрма сәл* 'gestern war ihr Fleisch ihres (jüngeren) Bärenbruders gegeben worden' uo. 261; *KL. төһәм khul јәхлә logyau* 'a száraz hal jaxel-nak neveztetik' VNyr. 106; *І-поғл і-вуотән тәт-тә вуотқум* 'éjszak felől az éjszaki szél lenget engem' III, 353; *Khör-sés јәнит оғмпнә тüt khwgrөmtqum* 'a hímfarkas nagyságú kutya ott megugat engem' III, 493; *K. тәу охсәннә соаруавэ, оғнәм оғт митә* 'ó sajnálja pénzét, nekem nem adja' VNyr. 192; *khwöl-nәјjernә венкүвән* 'vigyen el az ördögfejedelem' VNyr. 220; *khөmnә јит те вујтқвэ* 'egy ember üldözi hátulról' II. 239; *јәүә рәскә лотәнә аһ те јохтқу* 'atyja sárga lovон jön im hozzá' III, 131; *man kuá' tl tēnәkar βәβә* 'woher sollten wir Speise nehmen' KANN.—ЛИИМ, I. 119; *tēnәkarnә јәлк βәлһәс βә, күдәтәл мәнәсән нан* 'uns ist die Speise ausgegangen, wohin seid ihr gegangen' uo. 119; *tēpal tēp оәтәмн а т қа һә βә нәрнә көјә т, төрәннә қа һә βә* 'der Speise essende Mensch weiss nicht, wie viel sie kosten, Gott weiss es' uo. 117; *ku'rөmtәл бөрпу пи нә јә βән* 'der drei Klafter (hohe) Waldgeist kommt zu dir' uo. 110; *P. тоβл лүлкәр кахна рә т өс* 'dann kam dem Teufel der Husten' uo. 11; *оәмпнә пурх ит өс* 'ein Hund wollte ihn beissen' uo.; *кајһилеәннә татлоуғ* 'meine Beine tragen mich weg' uo. 155; *T. әмпнә таух-поу ил-поһитус* 'az eb megfojtotta a csirkét' VNyr. 275; *јәләм khqrtәntәu* 'gyalmot húznak' IV, 401; *tas poһәpәһнәшүх јәл-рәтәнтәиу, һөһнә лүкһ әнтәu* 'tar-fejű öregot levernek, a földhöz csapdossák' IV, 404; *qit utne lép-khaewlantus* 'a mezőt elöntötte a víz' VNyr. 276.

Amint láttuk a tárgy jelölésére ragot az egyes manysi nyelvjárások fejlesztettek ugyan, de mindegyikben megvan a jelöletlen tárgy is. Ez azt a már ismert megállapítást erősíti meg, hogy a manysiban a tárgy eredetileg jelöletlen volt s a ragok különnyelvi fejlemények. Az *-n*, *-l* ragnak ilyen használatában mindenki különnyelvi fejleményt lát, de az *-m* ragban egyesek véleménye szerint finnugor eredetű accusativus rag maradt meg. Azt hiszem, ebben a kérdésben Zsirai Miklós feltevését tehetem magamévá és ebben a

ragban az első személyű birtokos személyragot kell látnunk, amely eredetileg csupán determinatív szerepet töltött be, s csak később vált a határozott tárgy önálló ragjává. Az előbb említett határozó ragok a magyarhoz hasonlóan a részleges és teljes tárgy megkülönböztetésére valók, s a pelimi nyelvjárásban ebből a szerepből válik a *-na* rag a tárgy jelévé. Azt is megállapíthatjuk, hogy az állítmány ragjaival igen nagy mértékben részt vesz a tárgy megjelölésében. A külön e célra alakult tárgyaz igeragozás mellett a passzívum elterjedt volta bizonyítja ezt. Az ósmansiban a tárgyat a szórend jelölhette és esetleg az állítmány. A szórend mellett mindenesetre az állítmányon való jelölés fejlődött ki leghamarabb, mégpedig véleményem szerint a passzívum (képzője fgr. eredetű), melynek további fejlődése a tárgy fogalom fejlődésével szorosan kapcsolódik, s ha elfogadjuk BEKE véleményét, hogy a határozók a tárgyból fejlődtek, a passzívumnak a magyartól eltérő használatára is magyarázatot kapunk.

A tárgy jelölésének vizsgálatából levonható biztos eredménynek annak felismerését tekintem, hogy a mansiban a tárgy eredetileg jelöletlen volt, és az északi nyelvjárásban ez a jelöletlenség megőrzött régiség.

LAVOHA ÖDÖN